

Primitive Hustyper i Aitolien.

Af

Mogens Clemmensen.

Som Deltager i de dansk-græske Udgravninger i Kalydon i For-sommeren 1926 havde Forfatteren Lejlighed til at studere Hus-typerne i et Par nærliggende Landsbyer, Boliger af en saa primitiv og forhistorisk Karakter, at det maatte synes Ulejligheden værd at ofre dem Opmærksomhed og lade dem fotografere. Ekspeditionens Fotograf, Hr. *Tage Christensen*, var saa elskværdig til denne lille Studie at tage en Række Fotografier, hvoraf nogle her gengives, og som bedre end mange Ord oplyser, hvorledes disse primitive Huse og Hytter ser ud og er konstruerede.

Lige nord for Landsbyen *Bochori* i Nærheden af det antikke Ka-lydons Ruiner ligger en mindre, tæt samlet Bebyggelse af Hytter med vidjeflettede Vægge og Straatage, der i en besynderlig Grad adskiller sig fra Stenhusene i *Bochori*. En lignende Samling Hytter ligger længere mod Øst paa den anden Side af Floden *Phidharis* paa *Varassova-Bjergets* sydvestre Hæld. Enkelte Huse af samme Type fandtes ved *Chalkis* nogle Kilometer østligere. Efter hvad der fortaltes os, var disse Hytter mest benyttede om Vinteren, idet deres Beboere om Sommeren opholdt sig som Hyrder med deres Dyr oppe i Bjergene, hvor der i Vintermaanederne var for barsk et Klima til stadigt Ophold. Paa Grund af Ekspeditionens Udgravningsarbejder var Beboerne i Foraaret 1926 blevet nede ved *Bochori* for, som Jordarbejdere ved Udgravningen, at tjene nogle Penge. Husdyrene be-stod, foruden af de sædvanlige glubske Hunde, af nogle faa Okser og en Del Faar og Geder, som dreves rundt paa de stenede Bjergaase, der er ret sparsomt bevoksede med lyng- og tidselagtige Planter (Fig. 1 og 2). Ind mellem Hytterne, der dels tjener til Boliger, dels til Stalde og Forraadshuse, findes enkelte meget smaa, opdyrkede Pletter, der er indhegnede med primitive Gærder af tornede Grene eller Maatter af Siv og Rør. Forøvrigt ligger Hytterne tilfældigt an-

Fig. 1. Rundhytter ved Foden af Varassova.

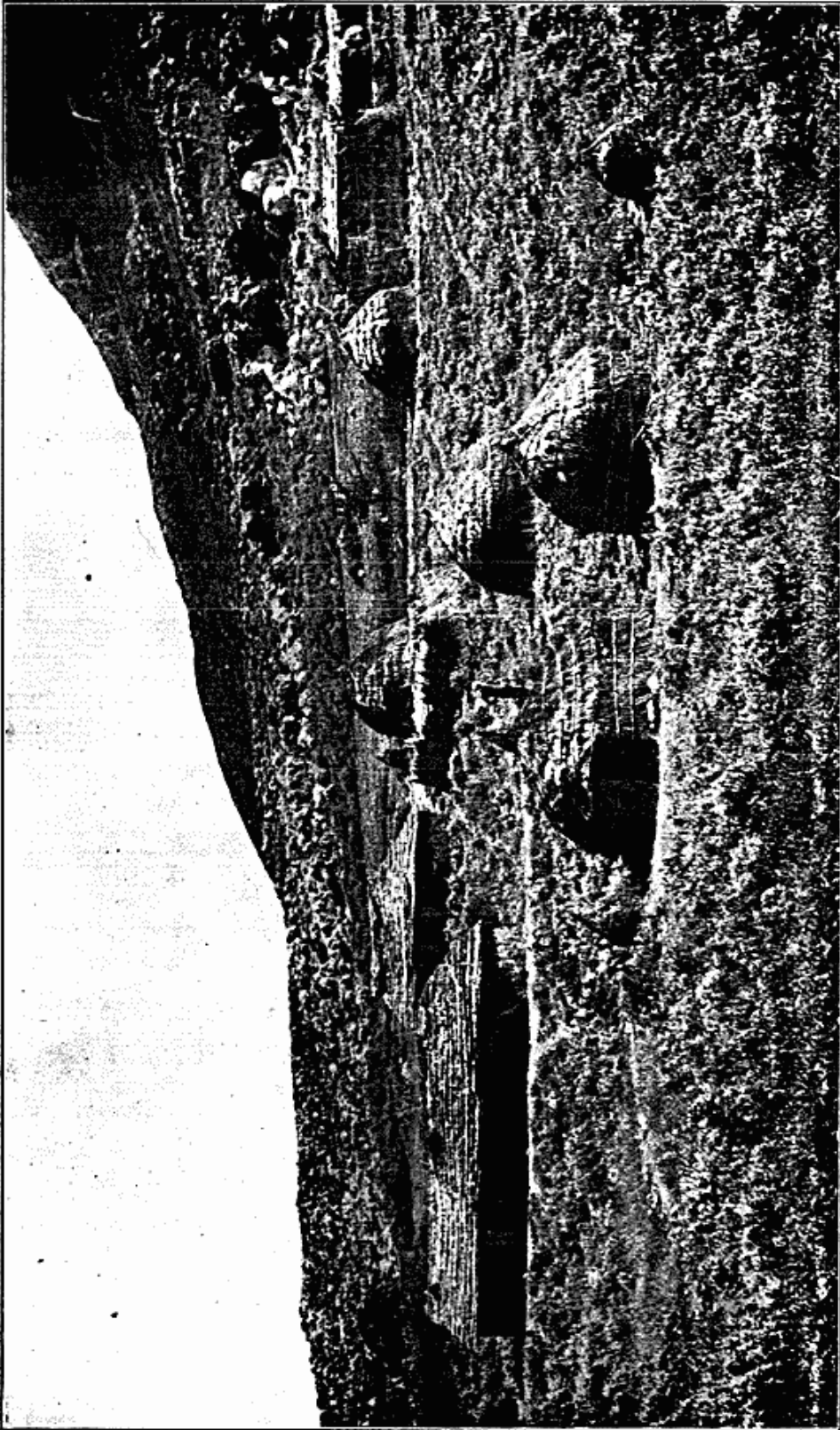

Fig. 2. Rundhytter ved Foden af Varassova.

bragt i Terrainet; de aflange Huse dog nogenlunde orienterede mod Øst eller Sydøst af Hensyn til de fra denne Side fremherskende Storme.

Rundhytterne er 3,5 til 4,5 m i Diameter og halvkugleformede, de største med en indvendig Højde paa ca. 2,75 m. De er konstruerede paa den Maade, at 4—6 cm tykke Grene er nedstukne i Jorden med en indbyrdes Afstand af 45—75 cm og dannende en Cirkel. Disse Grene er krummede ind mod Midten, hvor deres Ender med

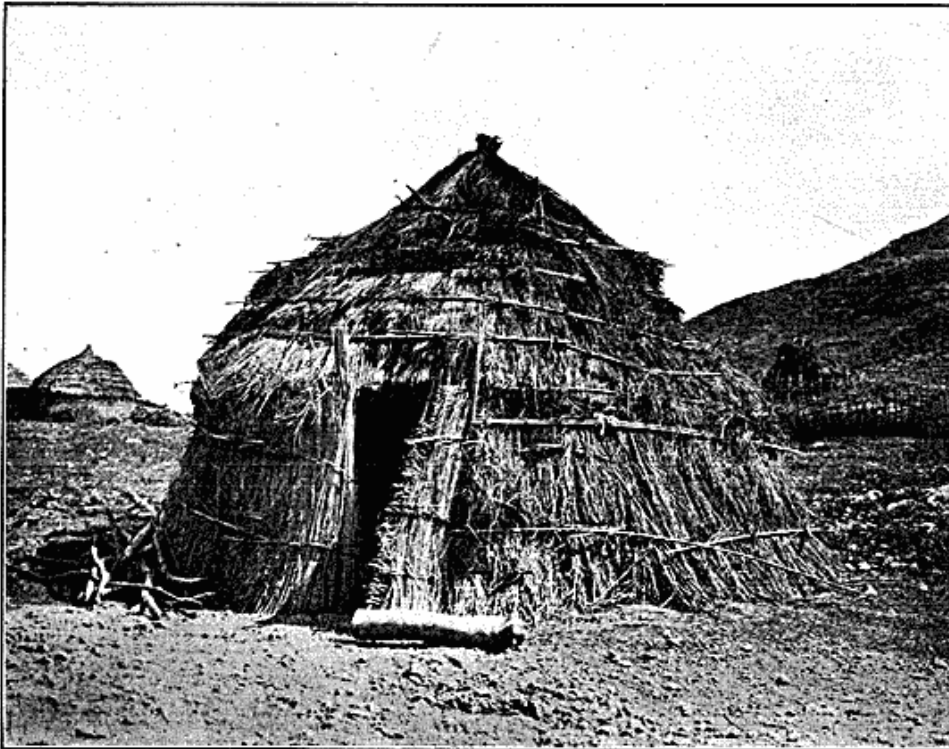

Fig. 3. Rundhytte.

tynde Vidjer er bundne fast til en 35 cm stor Ring, dannet af tynde Grene. Udenom denne Kuppel af i Jorden nedstukne Grene er, med en Afstand af 30—70 cm, lagt vandrette Ringe af Grene fæstnede til de opretstaaende med omvundne tynde Vidjer, og udenpaa dette Skelet er derefter lagt Lag af Straa, fastholdt af Tækkekæppe, der danner ydre Ringe fast knyttede til de indre med Vidjebindinger. Foroven samles Straaet i en sammenbundet Top, som det fremgaar af Fig. 3 og Tegningen Fig. 4. Hytterne er, naar de er nyopførte, smukke og regelmæssige af Form (Fig. 2), efterhaanden som Blæsten paavirker dem, bliver de naturligvis mere forpjuskede og skæve; de er heller ikke lige omhyggeligt opført.

Paa de fleste Rundhytter bestaar Indgangen blot af en firkantet

Aabning af varierende Bredde og indtil 1,15 m's Højde, og kun i enkelte Tilfælde findes en Dørfløj, dannet af lodrette Kæppe med vandret Vidjefletning (Fig. 3 og 8), der er fastgjort til en tykkere Gren, som forneden med en Spids gaar ned i et Hul boret i Toppen af en i Jorden nedrammet Pæl og foroven ved en Vidjebinding er fæstnet til Hyttevæggens Greneværk og saaledes kan lukkes op og i.

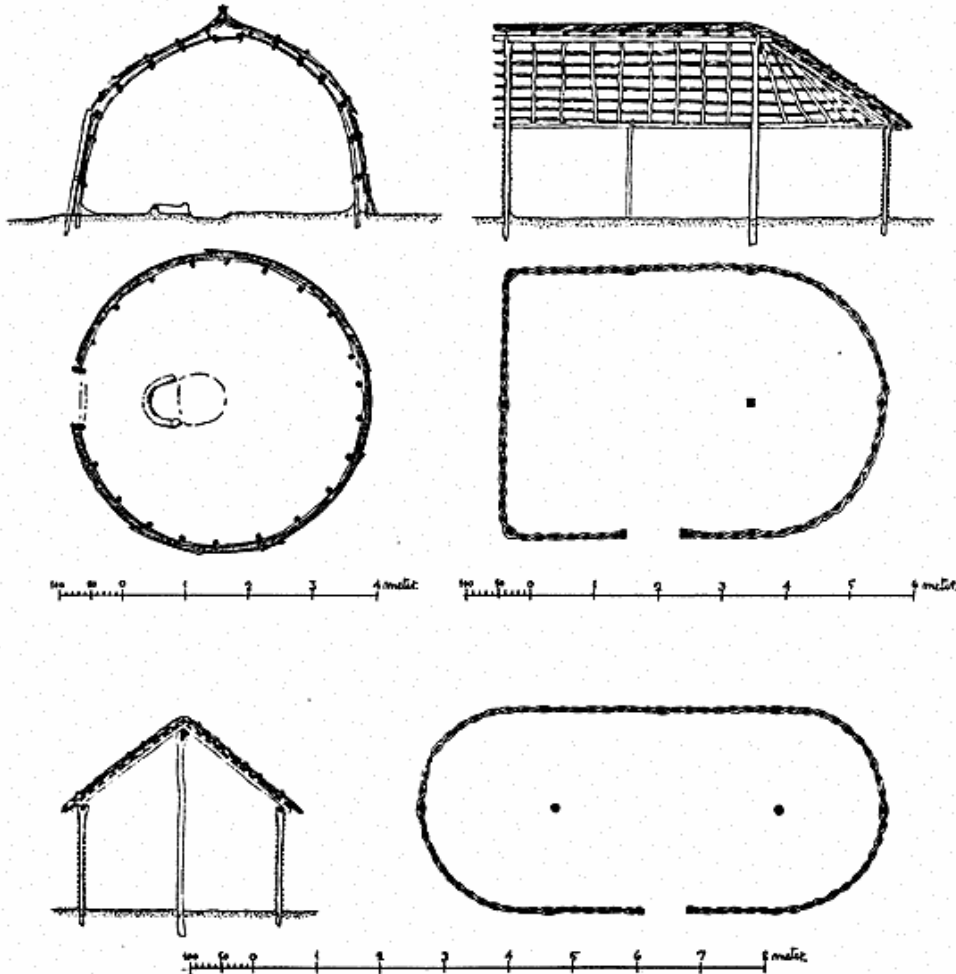

Fig. 4. Rundhytte. Fig. 5. Apsishus. Fig. 6. Ovalhus.

Den modsatte Side af Døraabningen kan være forstærket med en Planke eller rund Stamme, hvortil en Hængelaas kan gøres fast i de Tilfælde, hvor Klæder og Forraad opbevares i Hytten.

Hvor mærkeligt det end kan synes, benyttes adskillige af disse Rundhytter til Boliger for en Familie (Fig. 7). I saa Fald er den forsynet med et primitivt Ildsted bestaaende af en halvkredsformet Lervold formet i selve det lerstampede Gulv (Fig. 4); denne Vold er kun 10—12 cm tyk og 5—8 cm høj med en Diameter paa ca. 70

cm og vendende sin Bue mod Indgangen, saaledes at den i nogen Grad skærmer for Træk fra Døren. Indenfor Halvkredsvolden er en svag Fordybning i Lergulvet, hvori Asken samles. Paa dette Ildsted tilberedes Maden over et lille Brændebaal, der paa kolde Dage kan holdes vedlige, saa Hytten opvarmes. Man mindes uvilkaarligt de Tomter af runde eller hesteskoformede Hytter fra Stenalderen, som er fundet adskillige Steder i Europa; og med de yderst faa Redskaber, som de Grækere, der endnu bebor disse Hytter, ejer til

Fig. 7. Beboet Rundhytte.

Opretholdelse af Tilværelsen, kan man roligt sige, at Fremskridtet fra Stenalderens Forhold ikke er væsentligt.

Foruden til Boliger benyttes Rundhytterne til Stalde for Faar og Geder, og i visse Tilfælde som Forraadshus („Bod“) liggende ved større Boliger af oval eller rektangulær Form, og indeholdende Madvarer, Redskaber og for de mere velstillede Vedkommende tillige Klæder, „for at de ikke skal hænge i Røgen fra Ildstedet i Boligen“. For at tætte saadanne Forraadshytter, havde man klinet Ler indvendig paa Væggene indtil en Højde af 1,20 m, medens man i de beboede Rundhytter nøjedes med at lade Lergulvet gaa som en Slags Hulkehl 10—15 cm op ad Væggene, der vel sagtens af Hensyn til Røgen ikke maa være for tætte, for paa denne Maade at hindre Regnvandet fra det omgivende Terrain i at løbe ind paa Gulvet.

Ovalhuse. Et Fremskridt fra de runde Hytter, hvor Vægge og Tag tilsammen danner en Kuppel, er de aflange Huse med lodrette Vægge og særskilt Tag. Den ældste Type af disse er antagelig „Ovalhuset“, som er halvcirkelformet i begge Ender (Fig. 6). Husets Vægge bestaar af lodrette Stokke, nedstukne i Jorden med en indbyrdes Afstand af 20—25 cm og forbundne med vandrette Grene,

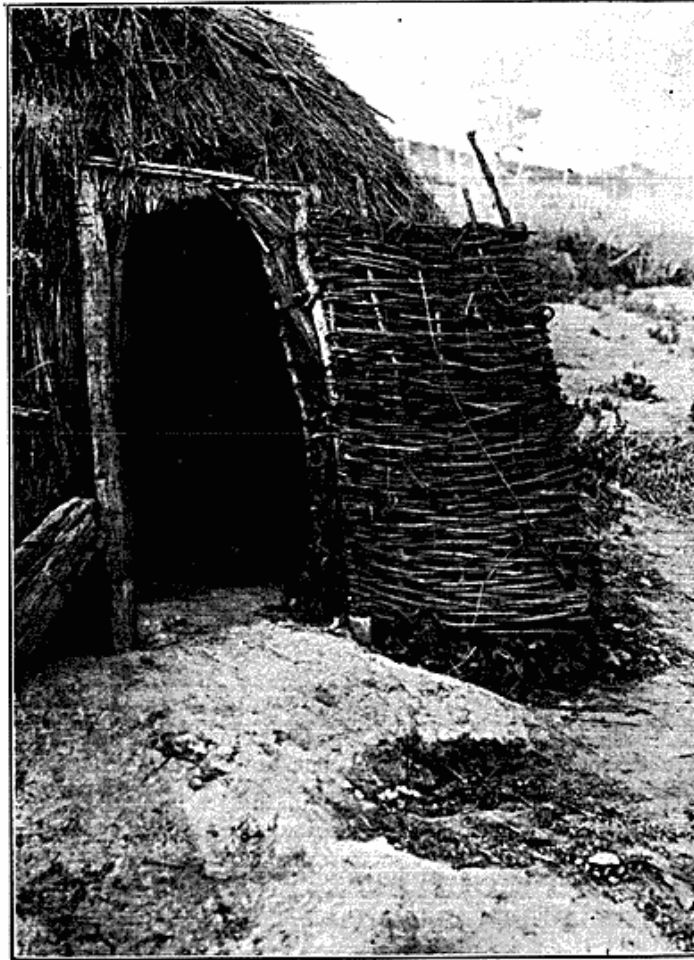

Fig. 8. Rundhytte med Vidjedør.

der er flettede skiftevis inden- og udenfor Stokkene som i et vidjeflettet Gærde (Fig. 9). Med et Par Meters Afstand er i Væggen anbragt noget tykkere Stokke, 6—7 cm i Tværmaal, foroven endende med en naturligt vokset gaffelformet Tvegge, bestaaende af to Grenstumper, hvori ligger en vandret Stok eller tyk Gren, hvis Opgave er at støtte de øvrige tyndere, som Regel kløvede Stokke og danne Underlag for Tagets Rafter. Døren findes altid paa Langsiden mod Syd og dannes af to ret svære firhuggede Stolper, hvortil Døren kan

fastgøres. Døren er i disse Huse oftest af Brædder, i enkelte Tilfælde kun af to brede, med Tværrevler paa Indersiden og Jernbeslag paa Nokhængsler, men i nogle Tilfælde, særligt paa Staldbygninger, blot vidjeflettet som i de runde Hytter.

Taget bæres af fritstaaende runde 7—10 cm tykke Stolper, ligeledes med en Kløft foroven, hvori ligger en vandret Rygaas bestaa-

Fig. 9. Væg i Ovalhus.

ende af en rund Stamme, som bærer kløvede 6—8 cm brede Rafter, der er parvis anbragte over Aasen, krydsende hinanden og sammenbundne med Vidjer. Paa tværs af Raften er lagt vandrette Grene med en Afstand af 25—30 cm og fastbundne til Rafterne med Vidjer. Herover er Straataget lagt og fæstnet med Tækkekæppe ligeledes fastbundne med Vidjer til de vandrette Grene under Straaet, som vist i Snittet Fig. 6 og Interiøret Fig. 10. De rundede Gavle medfører naturligvis, at Taget er afvalmet.

Apsishuse. I nogle Tilfælde er Husene kun forsynede med en rundet Væg („Apsis“) i den østre Ende, men mod Vest med en lige afsluttet Gavl, hvis midterste svære Stok er ført helt op til Gavlspidsen og forsynet med en Gaffel for Rygaasen i Lighed med de fritstaaende Stolper under Rygningen inde i Huset (Fig. 5). Forøvrigt er Konstruktionen den samme som i Ovalhusene og med afvalmet Tag over det runde Parti.

Naar Husets rundede Endeparti er vendt mod Øst eller Sydøst,

Fig. 10. Indre af Hus ved Bochori.

angaves Aarsagen at være, at denne Form var den stærkeste til at modstaa de paa Stedet særligt herskende Østenstorme. Naar man i det hele taget benytter afrundede Gavle, skyldes det, at disse er lettere at forme i en vidjeflettet Væg end de lige afsluttede, der er vanskelige at flette i de retvinklede Hjørner, uden at Grenene i Væggen knækker.

Rektangulære Huse. Er man først inde paa at bygge rette Gavl-vægge, er det naturligt at anbringe saadanne i begge Gavle, og Huset bliver saaledes rektangulært (Fig. 11). Af saadanne fandtes i Bebyggelsen nærmest Bochori flere spredt mellem de øvrige Typer, og det er muligt, at de er Efterligninger af Stenhusene, ligesom de paa Grund af deres Form er rummeligere. Konstruktionen er ellers ganske den samme som i Oval- og Apsishusene. Den højere Midt-

stolpe i Gavlen bærer Rygaasens Ender og danner derfor paa en naturlig Maade lodrette Gavltrekanter.

Disse tre sidstnævnte Hustyper bruges dels til Beboelse dels til Stalde.

Beboelseshusene er altid forsynede med Ildsted og kan enten bestaa af et enkelt Rum eller være delt i to med en vidjeflettet Væg i Tilslutning til Stolpen, som bærer Rygaasen (Fig. 13). Som Regel ligger Stalden for sig selv, men kan i enkelte Tilfælde være sam-

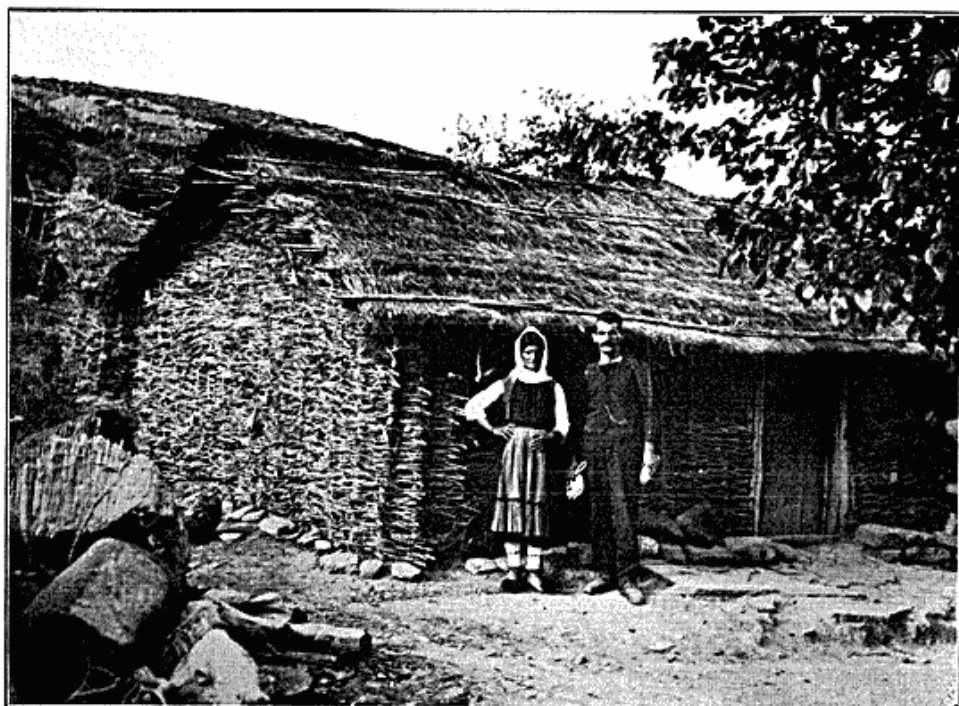

Fig. 11. Rektangulært Hus ved Bachori.

menbygget med Boligen; de har da hver sin Dør. Naar et Beboelseshus bestaar af to Rum, har det ofte et Ildsted i hvert og en Dør i Skillevæggen mellem dem begge. Saa vidt jeg forstod, benyttedes det ene Rum af de ældre og det andet af de yngre Personer eller Ægtepar.

Boligerne er indvendig lerklinede helt op til Tagskægget (Fig. 10); i nogle faa Tilfælde var de ogsaa lerklinede udvendig paa en ret raa og primitiv Maade (Fig. 13). En flettet Væg med Lerklining paa begge Sider er ca. 10 cm tyk. Lerklining bruges naturligvis for at tætte Væggene mod Blæsten og anvendes ikke i de Bygninger, der er Stalde, og udvendig er ofte lagt en Lervold op mod Væggen for at hindre Indtrængen af Overfladevand (Fig. 9). Gulvet er i Boligerne lerstampet og i Staldene kun det naturlige Jordsmon.

For at Røgen kan trænge ud af de med Ildsted forsynede Huse, er der øverst i Gavlspidsen en mindre Aabning i Væggen lige under Tagudhænget (Fig. 16).

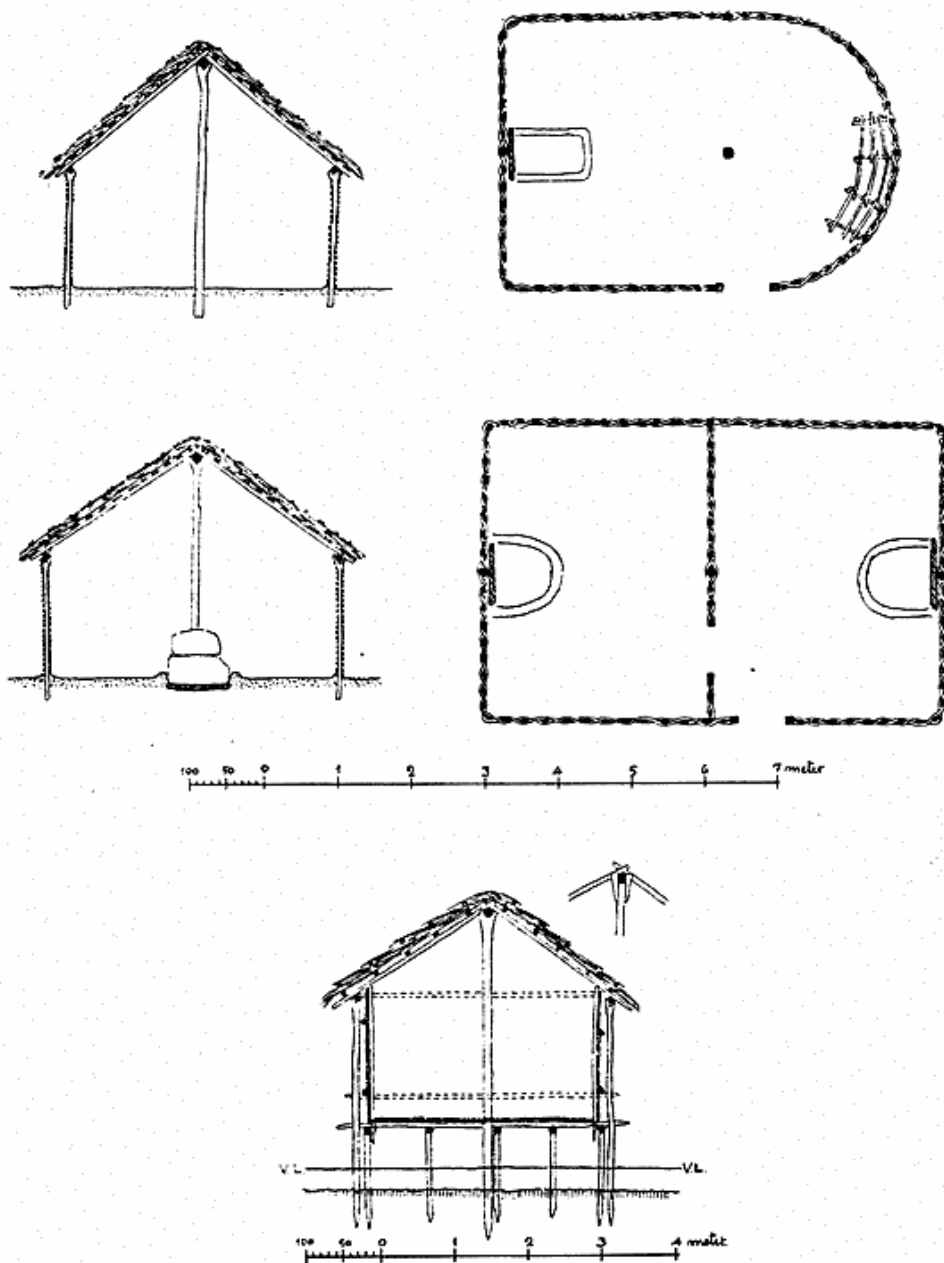

Fig. 12. Apsishus med Ildsted. Fig. 13. Rektangulært Hus med Ildsted.
Fig. 14. Tværnsnit af Pælehus.

Ildstedet er altid anbragt op ad Gavlen og bestaar af en lav Grube i Gulvet med en stor, flad Sten i Bunden omgivet af en ganske lav, halvkredsformet eller rektangulær Lervold af lignende Art som i de

runde Beboelseshytter, ca. 70 cm brede og, naar de er firkantede, indtil 1,20 m lange. For at beskytte Væggen mod Ilden er der rejst flade Stenheller op ad Gavlvæggen (Fig. 12 og 13).

Husenes Størrelse er forskellig i Længden, fra $5\frac{1}{2}$ m og opefter til ret lange Bygninger paa to Rum (Fig. 2). Bredden er nogenlunde den samme: 3,15—4,25 m. Af de to i Fig. 12 og 13 viste Boliger er Apsishuset, beboet af 5 voksne Mennesker, 5,40 m langt og 3,65 m bredt, det rektangulære Hus 6,50 m langt og 4 m bredt. Væggens

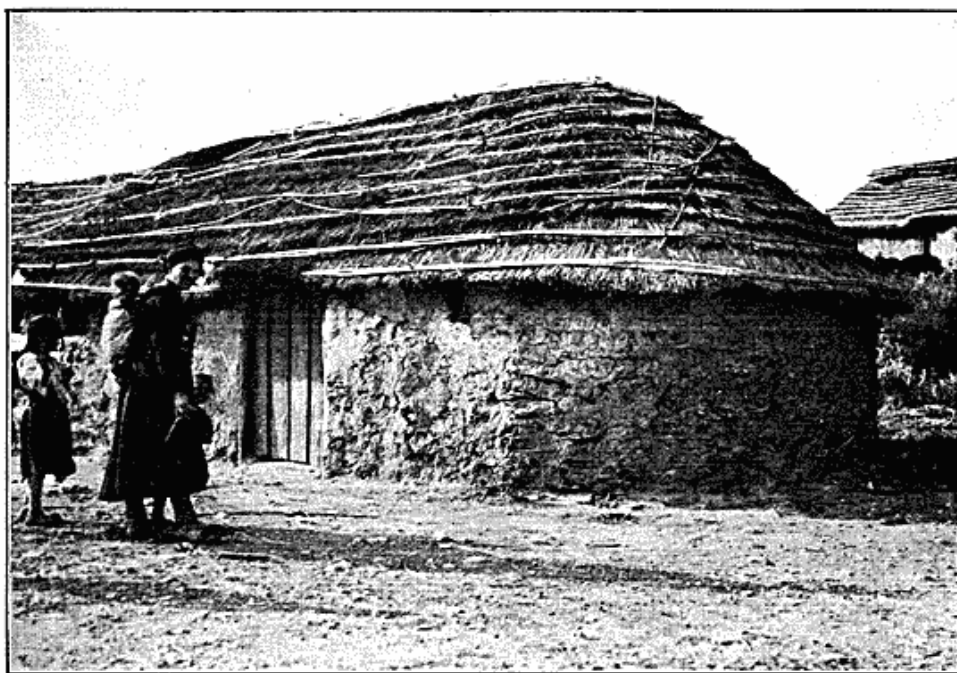

Fig. 15. Apsishus med udvendig Lerklining.

Højde varierer fra 1,15 m til 1,60 m, saa man altid maa bukke sig for at komme gennem Døren. Den indvendige Højde til Rygaasen er $2\frac{1}{2}$ —3 m. En Ovalbygning benyttet til Stald og af almindelig Størrelse (til 5—6 Okser eller Geder) var 7,5 m lang og 3,15 m bred indvendig med to fritstaaende Stolper med en indbyrdes Afstand paa 3,50 m.

En Familie ejer i Reglen kun et Hus til Bolig og en Stald. I et enkelt Tilfælde var der et lille Tilløb til et Gaardsanlæg bestaaende af et Apsishus med et mindre tilbygget rektangulært Hus mod den vestre lige Gavl som Bolig og ca. 5 m øst for og i Flugt dermed et Ovalhus som Stald; i Melleumrummet mellem begge disse Huse og noget tilbage op ad Skraaningen laa en Rundhytte, der benyttedes til Forraadshus („Bod“) til Opbevaring af Klæder og Fødevarer (Fig. 17).

Af Møbler ejer disse Huses Beboere intet, hverken Bord, Stol eller Seng. Højt regnet kan de i enkelte Tilfælde indrette en simpel Tremmebænk af Grene eller Rør til at anbringe Kar paa (Fig. 12, Apsishuset og Fig. 10). Ofte findes en Hylde anbragt paa Pinde stukket ind i Væggen (Fig. 10) eller ophængte vidjeflettede Flager. I Hjørnet er klinede smaa Hylde af Ler midt oppe paa Væggen. Paa Stolpen, som bærer Rygaasen, kan være anbragt en naturligt vokset Trækrog til at hænge Poser og Tøj paa (Fig. 10). Senge

Fig. 16. Rektangulært Hus i Chalkis.

benyttes ikke, idet man sover paa Lergulvet ved Siden af Ildstedet. Redskaberne er faa og primitive, men bliver nu erstattede med Spande, Blikbeholdere og Tønder fra Købmanden inde i Byen.

Naar man kommer ind i et saadant Hus, der forøvrigt holdes rent og propert, virker det fuldkommen forhistorisk med de gulgraa Lergulve og Vægge, foroven røgsværtede ligesom Tagets Grene og Straa, der er sodede, sorte og blanke af Røgen. Det mest moderne er Trædørene med deres Jernbeslag og smedede Nøglelaas. I ældre Tid har Dørene sikkert alle været af Vidjer, som det forøvrigt endnu er Tilfældet i flere af Boligerne (Fig. 18). Beboerne fortalte, at saadanne vidjeflettede Huse kun blev 20—25 Aar gamle, idet Væggens Stokke saa var raadne forneden, og Huset maatte erstattes med et nyt. For 20 Aar siden bestod hele Landsbyen ude-

lukkende af saadanne Huse eller Hytter, men efterhaanden som de maa fornys, bliver de erstattede med Stenhuse, hvoraf enkelte allerede fandtes ved mit Besøg i 1926, som det ses i Baggrunden af Fig. 17. Denne primitive Hustype er altsaa ved at uddø i Bochori og er nu sjælden i Grækenland. Det græske Medlem af vor Ekspedition, Professor Romaios, meddelte mig, at der, saa vidt han vidste, ikke fandtes tilsvarende Huse andre Steder i Grækenland

Fig. 17. Rundhytte (Bod) mellem Ovalhus og Apsishus.

end i Bøotien. Selv har jeg 1912 set et Par lignende Huse i det sydlige Pelepones.

Beboerne kaldte et saadant Hus: *πλατομαλβο*, Skulderbladhus, efter Sigende fordi Tagfladerne lignede Skulderblade. Stolperne der bar Rygaasen og de kløftede Stokke i Væggene, kaldtes: *furca*, antagelig et latinsk (italiensk) Laaneord.

Saavidt jeg forstod, ejede Beboerne ikke den Jord, hvorpaa deres Hytter laa, men de betegnede sig som „Gæster“ i Bochori og betalte ikke Skat; de betragtes med andre Ord som en Slags Nomader, der en Del af Aaret bor paa et Areal, Alminding, fælles for alle. Dette forklarer maaske, at de letbyggede primitive Hustyper har holdt

sig saa længe hos disse Hyrdefolk. Men forøvrigt kunde man se enkelte ganske tilsvarende vidjeflettede Huse i Bøndernes Udmarker og Vinjer, hvor de tjente som Ly for Kvæg og Mennesker.

En af Beboerne kom med den Bemærkning, at hans Forældre boede i en rund Hytte, da han blev født; nu boede han i en firkantet, men haabede at blive saa rig, at han kunde købe Jord og bygge sig et Stenhus. Ved disse Ord ser man for sig som i et Glimt hele den lange Udvikling fra de ældste forhistoriske Tider til Nu-

Fig. 18. Sammenbyggede Huse ved Bochori.

tiden og den sociale Fremgang fra fattig, omflakkende Hyrde til jordejende, fastboende Bonde.

Pælebygninger. Foruden de ovennævnte Bygninger i Egnen ved Bochori findes der i Lagunen lige udenfor Byen *Mesolonghi* en Samling Fiskerhuse bygget paa Pæle og af samme primitive Konstruktion. De fleste af Husene er opført paa lave Holme eller Revler, der ved Højvande delvis staar under Vand, og som er adskilt fra Fastlandet ved et ret smalt Vandløb, hvorover er ført en Pælebro (Fig. 19 og 20). Enkelte Huse er opført ude i Vandet ved de ydre Revler (Fig. 21), og nogle paa Holmen staar direkte paa Terrainet uden Underbygning af Pæle.

Bygningerne er alle rektangulære, 3—3½ m brede og ca. 4 m lange; nogle af dem har foran Indgangen faaet en Tilbygning, der

kan bestaa af et Tag baaret af Stolper. Husene er alle forsynede med Vægge af Straa- eller Rørmaatter og Straatag.

Konstruktionen er den samme som i de ovenfor beskrevne Huse i Bochori og bestaar som disse af en Række i Husets Midtakse anbragte Stolper med en naturlig Kløft foroven, hvori Rygaasen hviler og lignende Stolper langs Væggene, alle nedrammede i Vandet eller Jorden. I et Par enkelte Tilfælde savner Midterstolpen Gaffel foroven, og Aasen hviler da paa Stolpens Topende, støttet paa begge

Fig. 19. Pælehuse ved Mesolonghi.

Sider af Klodser (se Detail Fig. 14). Gulvet bæres af vandret liggende Rafter, som hviler paa særlige, lave Pæle anbragte i Rækker indenfor Husets Vægge og foroven forbundne ved Rafter, der i Bygningens Længderetning hviler ovenpaa Pælene som vist paa Tværnittet Fig. 14. Lodrette Stænger af tykke Rør er med tynde Reb fastbundne forinden til Gulvfladens ydre Rammer af Rafter og foroven til den i Vægstolpernes øverste Kløft liggende Rem, samt til vandrette Lægter fastbundet til Stolpernes Indersider. Afstanden mellem de lodrette Stænger er 25—35 cm. Til dette Skelet er fastgjort Maatter af tynde Rør eller Straa med tæt anbragte Reb vundne omkring de lodrette Stænger (Fig. 21). Hvor Gulvet ligger hævet over Vandet eller Terrainet, bestaar det ligeledes af sammenbundne

Maatter af stive Rør. Bygningernes Højde svarer til Bochorihusenes.

Alle Husene har lodrette Gavle, idet Rygaasens Ender hviler paa Stolper anbragte udenfor Gavlvæggene.

I nogle af Husene findes Vinduesaabninger forsynede med Flager af sammenbundne Rør fastgjorte foroven, saa de kan aabnes. Dørene er i Reglen af Brædder. Taget er udført paa samme Maade som i Bochori.

Som det ses paa Fig. 20 har Fiskerbefolkningen enkelte Husdyr,

Fig. 20. Pælehus med Bro. Mesolonghi.

Faar og Katte, der opholder sig under det stolpebaarne Tag foran Bygningen. Ved mit Besøg var alle Beboerne borte, Mændene paa Fiskeri, Kvinder og Børn til Marked i Mesolonghi, og for at hindre fremmede i at komme over paa Holmene, var Broerne dertil delvis afbrudte, ved at Planken paa Broens Midtparti var trukket i Land (Fig. 19).

Mærkeligt er det at finde denne Samling primitive Pælebygninger lige i Udkanten af en saa stor By som Mesolonghi, der som de fleste græske Byer hovedsagelig bestaar af Ler- eller Stenhuse. Da Hytterne er opført ude i Lagunevandet langs den lave Dæmning, der fører ud til Mesolonghis Havn, er Forholdet muligvis et lignende som det forannævnte for Hyttelandsbyen ved Bochori, at de Fiskere, der

bebor Pælehusene, ikke er skattepligtige Borgere, men lever og har deres Erhverv paa Søen og derfor kun har letbyggede Huse paa et Areal, som jævnlig oversvømmes, og som de ikke ejer.

Det interessante ved de her beskrevne Bygninger er deres Konstruktioner, der maa have været almindelig i mange Egne af Europa i forhistoriske Tider og derfor er af Værdi for Arkæologien, naar man vil forsøge Rekonstruktioner af de Huse, hvis Tomter eller Pæleunderbygning er fundet flere Steder. Forøvrigt anvendes

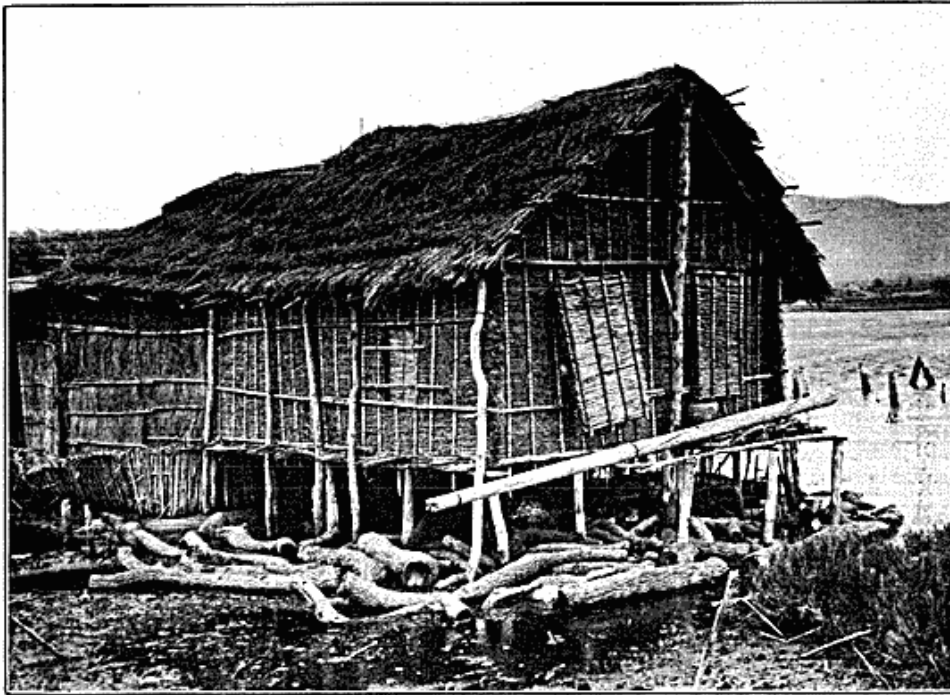

Fig. 21. Pælehus i Vandet. Mesolonghi.

lignende Konstruktioner af mange Naturfolk i andre Verdensdele.

Rundhytten er, som foran nævnt, kendt fra Stenalderbopladser og synes at have været vidt udbredt. Rester af Pælebygninger er som bekendt bl. a. fundet i de schweiziske Søer.

I selve Aitolien har Udgravningerne i Thermos vist, at Ovalhuse eller Bygninger med afrundet Gavl har været anvendt i store Dimensioner. Saaledes har Romaios udgravet en 22 m lang og 6 m bred Bygning, som han formoder har været en Kongehal fra mykenisk Tid¹). Den er anbragt i Nord-Syd med en sydlig Indgang til en Forhal og med et apsisformet Rum i Nord, saaledes at Midterpartiet

¹) Deltion archaïologikon I. 1915. S. 266 ff. — En kortfattet Redegørelse findes paa dansk af Frederik Poulsen: Thermos. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning Nr. 133. København 1924.

dannede en stor Hal paa 17 m's Længde. Væggen har antagelig bestaaet af lerklinede Vidjevægge anbragt paa en 50—55 cm tyk Sokkelmur af Sten og Lerjord, der endnu er bevaret og viser Bygningens Form, medens fundne Lerklumper med Aftryk af Planker og Grene stammer fra Væggene. Der er ikke fundet Spor af Træstolper i Husenes Indre eller i Væggene og heller ikke Rester af nogen Arne, men derimod Askerester og Lerkarskaar midt paa Hallens Gulv. Frederik Poulsen bemærker i sin Afhandling at ovalformede eller apsidialt afsluttede Huse er fundet i Olympia, i Orchomenos i Bøotien, i Rakmani og Rini i Thessalien og Chalandriani paa Syra, og endelig i Karaku, hvor Huse af denne Type kan dateres til ca. 1800—1600 f. Kr. I Thermos har Romaios desuden fundet lignende mykeniske Huse, der snart var ovale, snart rektangulære med apsidial Afslutning, snart uregelmæssigt krummede²⁾. I Eretria er fundet apsidiale Beboelseshuse fra geometrisk Tid³⁾. I Lagene over den forannævnte Kongehal i Thermos er fundet Fundamenter af et Apollo-Tempel fra geometrisk Tid, ombygget og udvidet med en Peristasis med Træsøjler paa Sten, apsidialt afsluttet mod Nord, men med selve Bygningens Nordgavl svagt krummet. Muligvis kan disse Bygninger have haft en Række Træstolper i Midtaksen til at bære Rygaasen; i hvert Fald havde det arkaiske Tempel i Thermos, opført kort efter Midten af 7. Aarh. f. Kr. en Midtrække af Træsøjler gennem hele Bygningens Længde og derfor et ulige Antal Søjler (5) i Gavlen paa samme Maade som i andre græske, arkaiske Templer med en enkelt Række af Midtsøjler og 5 Søjler i Gavlen, bl. a. yderligere to Templer i Thermos.

Det viser sig altsaa, at Konstruktionen med en paa langs gennem Bygningen staaende Række af Stolper eller Søjler har været brugt i Grækenland i forhistorisk Tid, og det ligger da nær at spørge, om denne enkle og naturlige Byggemaade ikke har været mere udbredt i det forhistoriske Europa, end man hidtil har kunnet konstatere. Uden at komme nærmere ind paa dette arkæologiske Emne, skal jeg blot gøre opmærksom paa, at flere af de saakaldte „Husurner“ af brændt Ler viser en Midtstolpe i Gavlen og dermed bekræfter, at saadanne har været benyttet til at bære Tagets Rygaas, hvilket meget tydeligt ses paa Husurner fra Oblowitz og Woedtke i Pommern⁴⁾ og Jaispitz i Mähren (Tjekoslovakiet)⁵⁾. Af disse har særligt Urnen fra Oblowitz svagt udbuede Gavle, og den fra Jaispitz viser lerkli-

2) Deltion II. S. 179 ff.

3) Archäol. Anzeiger XXVI, 1911, S. 122.

4) Friedrich Behn: Hausurnen. Vorgeschichtliche Forschungen I, T. 12.

5) Samme Værk. T. 23.

nede Vægge med Vidjerne bøjede udenom Vægstolperne. De dateres for Oblowitz-Urnens Vedkommende til Overgangen mellem Bronze- og Jernalder, for de to fra Woeltke til østtysk tidlig Latænetid og for Jaispitz-Urnen til sen, bemalet spiralkeramisk Tid.

I Danmark er fra ældre Jernalder fundet Hustomter, der ikke alene har haft Vægge med lerklinet Vidjefletning, men i et enkelt Tilfælde er der tillige fundet tydelige Rester af en vidjeflettet Dør⁶⁾. Men om de hidtil fundne danske Hustomter gælder det, at de har haft to Rækker Stolper til at bære Taget, og at endnu kendes ikke noget Tilfælde med en enkelt Række Midtstolper. Det samme gælder de Hustomter fra Jernalderen, der er fundet i Sverige og Norge. Imidlertid findes Midtstolperække endnu den Dag i Dag i ældre Bygninger paa Fyen og fandtes indtil for faa Aar siden tillige i Salling⁷⁾. Disse Stolper kaldes „Suler“ (Søjler) og har foroven en Tvegge, hvori Rygaasen hviler. Ganske den samme Konstruktion findes i Sverige endnu bevaret i Halland, Vestergötland og paa Østersø-Øerne Øland og Gotland og synes her som i Danmark at være af gammel Oprindelse⁸⁾. Det maa efter alt at dømme betragtes som sandsynligt, at Sulekonstruktionen, som allerede i Slutningen af Bronzealderen er naaet op til Pommern (hvad den ovennævnte Husurne viser), tillige har været benyttet i hver Fald i det sydlige Skandinavien i forhistorisk Tid. Man bør derfor ved fremtidige Undersøgelser af Hustomter have Opmærksomheden rettet paa dette Punkt.

Ogsaa „Ovalhuset“ har været kendt i forhistorisk Tid i Skandinavien, som det fremgaar af den bekendte Bronzealder-Husurne fra Store Hammar i Skaane⁹⁾ og af Hustomten fra Augerum i Bleking, der har haft jordgravele Stolper i Væggene, to Rækker indre Stolper til at bære Taget og antagelig vidjeflekkede og lerklinede Vægge, og som dateres til 7. Aarh.¹⁰⁾. Endvidere kendes en stensat oval Husgrund paa Øland¹¹⁾.

⁶⁾ Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1928: Hans Kjær: Oldtidshuse ved Ginderup i Thy, og 1930: En ny Hustomt fra Oldtidshopladsen ved Ginderup.

⁷⁾ Chr. Axel Jensen: Stolper og Suler. Fortid og Nutid, I. 1915, S. 65—66. — H. Zangenberg: Danske Bondergaarde. Danmarks Folkeminder, Nr. 31. 1925, S. 80 ff.

⁸⁾ Undersøgelser af Forfatteren samt af de svenske Forskere: Ambrosiani, Roland, Erixon og Hofrén.

⁹⁾ O. Montelius: Minnen 1415.

¹⁰⁾ O. Montelius: Boning, grav och tempel. Antikvarisk Tidskrift för Sverige. XXI. Fig. 148.

¹¹⁾ Samme. Fig. 146.

De her beskrevne primitive Hustyper, dels Rundhytter, dels Huse med afrundede Ender, dels rektangulære, og med vidjeflettede Vægge og Straatag, findes endnu hist og her i Europa, bl. a. i Italien, Syd-Frankrig og paa Balkan, og om dem alle maa det formodes, at de mere eller mindre gaar tilbage til forhistoriske Bygge-maader. Der skal saaledes henvises til en Afhandling af Sigurd Erixon: Den romerska campagnans herdehyddor. Arkeologiska studier. Stockholm 1932. S. 249 ff., hvor der er gjort Rede for primitive Hytter af lignende Grundformer som de her gengivne.

I de senere Aar er indenfor Videnskaben opstaaet større Interesse for Studiet af de ældste Tiders *Hustyper*, hvoraf der allerede tidlig synes at have været mange Variationer, bestemte af forskellige Forhold som Klima, Materialer og Livsvilkaar. Men mere og mere bliver man klar over den Vekselvirkning, der har været mellem vidt adskilte Lande og Folk, og at Fremskridtene paa hvert enkelt Omraade udbredes ad de gamle Kulturveje, ofte gennem meget lange Tidsrum. Paa visse afsides Steder har de ældgamle, primitive Forholdt holdt sig uden i nævneværdig Grad at lade sig paavirke af de Forbedringer, som en højere Civilisation frembragte, især i Egne, hvor Menneskene levede videre som Hyrdefolk og fandt sig tilfredse med de Forhold, der var dem tilstrækkelige til Livets Ophold, og som praktisk talt ikke havde ændret sig gennem Tusinder af Aar. Det er paa saadanne uberørte Pletter, at Etnologen og Arkæologen kan hente direkte Oplysninger og Sammenligningsmateriale af nok saa stor Værdi som af de Resultater, der fremkommer ved mere eller mindre fantastiske Rekonstruktioner af Bygninger fra fjerne Tider, og hvoraf kun sparsomme og tilfældige Rester kan fremgraves i en Hustomt. Men den moderne Civilisation breder sig med stor Hast til Europas fjerneste Kroge og udsletter de Rester af Fortids-skikke, som endnu kan være bevarede. Skal man derfor studere, hvad der kan belyse Folkenes Udviklingshistorie, er det nødvendigt at samle de Oplysninger, der endnu kan faas, selv om Emnet forekommer nok saa fattigt. Ud fra disse Betragtninger har jeg ment det nyttigt at publicere ovenstaaende lille Studie, og særligt Billed-materialet, vedrørende de primitive Hustyper i Aitolien.

SUMMARY

PRIMITIVE TYPES OF HOUSES IN AITOLIA.

During the Dano-Greek Archaeological Expedition in Kalydon in 1926, the author had an opportunity in two adjacent villages to study house-types of so primitive and pre-historic a character that they deserve attention as comparative material. The type is dying out in Greece, and as far as I know only survives in Bootien apart from Aitolia.

Just north of the village of Bochori and on the south-west slope of Mount Varassova, there is at both places a group of huts which are inhabited by shepherds in winter who, in the summer months, live up in the mountains. These huts lie here and there about the terrain, some of them round, dome-shaped, others oval or with an apsidial gable, others rectangular; the latter, as a rule, are orientated towards east and south-east out of regard to the prevailing east gales. The people who live in them do not own the land, but roam about with their oxen, sheep and goats. There are only a few very small cultivated patches, surrounded by primitive fences of thorny branches or matting of reeds and rushes.

The round huts are $3\frac{1}{2}$ to $4\frac{1}{2}$ metres in diameter, with an interior height of about 2.75 metres. They are built of branches stuck into the ground and bent over towards the middle like a dome, being held in position by horizontal rings of branches, secured everywhere with thin osier-twigs and thatched with straw. The doorway is up to 1.15 metres high and is sometimes furnished with a door of plaited osier. These round huts are used as stables and store-houses, and also as dwellings, and in the latter case have a hearth made in the clay floor, consisting of a low mound of clay facing the entrance. If they are used for storing provisions, clothes and implements, the walls inside are tightened with a plaster of clay up to a height of 1.20 metres, and the door is secured with a pad-lock. Round huts existed as long ago as in the Stone Age in Europe.

The oval houses are elongated and rounded at both ends. The vertical walls consist of branches or cleft sticks inserted in the ground, and round them are plaited horizontal branches as in an osier fence. The thickest of these posts have a natural cleft at the top in which lies a thicker branch which concludes the wall at the top and on which the rafters of the roof rest. Posts let into the ground along the medial line of the house, and likewise having a natural cleft, support a horizontal tree-stem which in the form of a ridge bears the rafters, tied in pairs, which their lower ends rest upon the top of the walls, and over which again lie horizontal branches, fastened with osiers, as an under-layer for the straw roof.

The apsidial houses are constructed in the same manner, but their west end has a straight gable, in the middle of which is a post to support the ridge. As the round gable is considered to be the more solid, it faces the east, against the wind.

The rectangular houses are a development out of the same construction, with vertical, straight gables at both ends.

The three latter types of houses are used for dwelling purposes, and also for stables, and some of them are divided into two rooms. The door is always in the long side facing south, and consists of a gate of plaited

osiers or spiked boards. The dwelling-houses have the fireplace formed in the clay floor and placed near the gable, which is protected against fire by flat stones raised on edge. The walls are clay-lined on the inside, sometimes, though rarely, on the outer side too. The length of the houses varies from $5\frac{1}{2}$ metres upwards to fairly long buildings with two rooms, both of which may be for dwelling purposes, or one for stabling. The width is 3.15 to 4.25 metres. The walls are 1.15 to 1.60 metres high, and the interior height to the apex roof is $2\frac{1}{2}$ to 3 metres. It is said that the houses can only stand 20 to 25 years, by which time they have rotted at the foot and have to be renewed.

The inhabitants have no furniture, except in a few cases a primitive slabbench for holding cooking-vessels, and small shelves resting on sticks stuck into the wall or plastered with clay in the corners, or hanging osier-trays. Beds are not used; one sleeps on the floor beside the fire. The upper part of the walls and the underpart of the roof is black and shiny with the smoke, which makes its way out through a hole in the top of the gable-wall.

Rectangular pile buildings of similar construction, with posts under the roof ridge, are to be found in the lagoon just outside the town of Mesolonghi. In these, however, the walls are not of plaited osier, but consist of straw or rush matting, which is also used as a floor covering. These houses are 3 to $3\frac{1}{2}$ metres wide, and about 4 metres long, often with an outhouse in front of the doorwat consisting of a straw roof carried by posts under which the domestic animals shelter.

The interesting point about these buildings is the construction, which is used by many aboriginal peoples but must also have been known in pre-historic times in Europe, as indeed is shown by excavated house ruins.

In Aitolia itself large sites have been excavated in old Thermos: a Mycenaean royal hall and temples with a rounded gable end, and in the uppermost layer of foundations in an archaic temple of the seventh century B. C., with a medial row of wooden columns along the whole length of the building, and therefore with an unequal number of columns (five) in the gable of Peristasis. Oval houses, by the way, are known in various places in Greece dating from pre-historic times.

Posts along the medial line of the house as supports for the roof-ridge, at any rate in the gable, are distinctly indicated on „house urns“ from Pomerania and Mähren, the earliest dating to the transitional period between the Bronze and Iron Ages. Remnants of houses with clay-lined walls and an osier-plaited door, but with two interior rows of posts, are known from the Scandinavian Early Iron Age. Remnants of oval houses have also been found in Southern Scandinavia, and a „house urn“ of this form dates from the Bronze Age (see references in footnotes). No single row of posts in the middle of the house has as yet been found in pre-historic house-remnants in Denmark and Sweden, though this construction is still to be seen in several places in old farms in both countries, and thus presumably has also been used in olden times.

In contrast to more or less fantastic re-constructions of pre-historic buildings based upon the sparse remnants that have been discovered, the primitive house types here described may be of great value as a comparative material in the study of prehistoric types of houses in Europe.